

CZU: [334.012.63+334.012.64]:332.133.4(478)

DOI: <https://doi.org/10.53486/icspm2023.07>

INTEGRATION MECHANISMS FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA INTO REGIONAL CLUSTERS

MECANISME DE INTEGRARE A ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CLUSTERE REGIONALE

CĂLUGĂREANU Irina

ORCID: 0000-0002-1388-4875

Dr. hab., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei, calugareanu.irina@ase.md

ABSTRACT. *In the context of increased global competitiveness, the cluster is one of the fundamental types of economic spatial growth. The article highlights the integration mechanisms of small and medium enterprises into a single value chain as the primary feature of the cluster, which is made possible by the compact location, attraction to agglomerations. The article takes into account a certain variety of approaches to the essence of the cluster, presented in the works of national and foreign scientists.*

KEYWORDS: *cluster, mechanism, integration, models, regional development, SME.*

JEL CLASSIFICATION *O1, M1, M2.*

INTRODUCERE

În literatura de specialitate, mai mulți autori și cercetători au oferit diverse definiții ale clusterelor pe baza cercetărilor și perspectivelor lor. Potrivit lui Michael Porter, clusterul reprezintă o „concentrare geografică de companii interconectate, furnizori specializați, furnizori de servicii, firme din industrii înrudite și instituții asociate (de exemplu, universități, agenții de standardizare și asociații comerciale) din anumite domenii care concurează, dar și cooperează” [9, p.21].

Savanții, Ketels Christian H.M. și Örjan Sölvell afirmă următoarele: „Un cluster este un grup de întreprinderi și instituții, legate între ele prin relații de afaceri și de suport, care operează într-un domeniu specific și care sunt localizate într-o zonă geografică apropiată. Acest grup de organizații, împreună cu conexiunile și interacțiunile lor, creează un mediu favorabil pentru competiție și cooperare, promovând astfel dezvoltarea economică regională” [6, p.11].

Ron Boschma și Ron Martin (2010), susțin că clusterul poate fi definit ca „o aglomerare de întreprinderi și instituții legate între ele prin relații de interdependență economică. Clusterul poate fi caracterizat de specializarea economică și de cooperarea între participanți, care stimulează schimbul de cunoștințe, inovația și creșterea economică” [1, p.10].

Definiția Uniunii Europene (UE) privind clusterelor și principiile lor de funcționare sunt detaliate în „Ghidul UE privind sprijinul pentru clusterelor în cadrul politicilor regionale” [2]. Ghidul oferă o definiție clară a clusterelor ca fiind „concentrații geografice de întreprinderi și organizații într-un domeniu specific, care sunt interconectate și interdependente și care colaborează într-o zonă geografică comună” [2].

În Republica Moldova legislația în vigoare tratează clustere drept clustere industriale (prin Concepția dezvoltării clusteriale a sectorului industrial al Republicii Moldova) și clustere științifico-tehnologice/științifico-educaționale (prin Lege cu privire la parcurile tehnico- științifice și incubatoarele de afaceri), iar activitatea acestor asocieri/grupări de persoane fizice și juridice având o puternică tentă inovatoare [7].

Conform Institutului Național de Cercetări Economice, clusterelor sunt considerate motorul dezvoltării economice și inovării, un cadru prielnic pentru dezvoltarea afacerilor și colaborării între companii, universități, instituții de cercetare, furnizori, clienți, care sunt situați în proximitate geografică. Apartenența la o astfel de aglomerare devine un avantaj real pentru companii datorită accesului rapid la rezultatele cercetării și implementarea produselor inovative în producție [7].

Definițiile analizate, subliniază importanța legăturilor și relațiilor economice între participanții dintr-un cluster, precum și impactul acestora asupra dezvoltării economice regionale și a inovării. Clusterelor le revin mai multe principii de funcționare, inclusiv colaborarea între membrii clusterului, stimularea inovării și transferului de cunoștințe, accesul la resurse și facilitarea conexiunilor între întreprinderi, instituții de cercetare și alte organizații relevante.

Formarea clusterelor de întreprinderi mici și mijlocii în Republica Moldova, este un proces multifactorial complex, care se realizează în practică sub influența reglementărilor guvernamentale, programului „EU4Moldova: regiuni-cheie”, ODA [8] cât și a potențialului regional de dezvoltare. În acest sens, studierea mecanismelor de integrare a întreprinderilor mici și mijlocii (IMM) este importantă din mai multe motive:

1. IMM-urile joacă un rol important în economie prin crearea de locuri de muncă, încurajarea inovării și contribuția la creșterea economică. Studiarea mecanismelor de integrare a IMM-urilor ajută la identificarea unor modalități eficiente de integrare a acestora în mediul de afaceri, ceea ce contribuie la dezvoltarea economiei în ansamblu.

2. Integrarea IMM-urilor în clustere contribuie la consolidarea competitivității acestora, prin facilitarea schimbului de cunoștințe, expertiză, optimizarea proceselor și accesul comun la resurse.

3. Integrarea IMM-urilor în clustere poate contribui la crearea de sinergii între întreprinderi, la stimularea schimbului de idei și tehnologii și la încurajarea inovării. Astfel integrarea IMM-urilor poate crea un mediu propice pentru dezvoltarea de noi produse, servicii și modele de afaceri.

4. Integrarea IMM-urilor în ecosistemele regionale facilitează crearea și dezvoltarea rețelelor de furnizori, a parteneriatelor și a interacțiunii cu autoritățile publice și instituțiile de învățământ. Acest lucru contribuie la consolidarea economiilor regionale și la promovarea dezvoltării durabile.

5. IMM-urile sunt angajatori importanți în multe țări. Integrarea și dezvoltarea IMM-urilor contribuie la crearea de noi locuri de muncă și la reducerea șomajului.

Reieșind din cele expuse, suntem convingși că studierea modelelor și mecanismelor de integrare a IMM-urilor ajută la conceperea și implementarea unor politici și programe de sprijin eficiente care să favorizeze dezvoltarea acestora și să contribuie la creșterea economică globală.

CONȚINUTUL DE BAZĂ

Mecanismului de integrare reprezintă un sistem de interacțiune dintre unitățile instituționale, subiecți ai economiei naționale [5, p.32]. Acest lucru face posibilă individualizarea interacțiunilor specifice necesare pentru formarea grupurilor de întreprinderi mici și mijlocii și elaborarea unor metode de stimulare a acestora. În acest sens, la elaborarea mecanismelor de integrare a IMM în clusterelor din Republica Moldova, este necesar să se studieze exemplele de practici de succes și să se evalueze aplicabilitatea acestora la teritorii specifice. Complexitatea politicii privind integrarea IMM în clustere, constă în faptul că aceasta există la diferite niveluri și ar trebui să conștie în decizii coordonate ale autorităților centrale și locale. Astfel, la nivel internațional, există mai multe modele de formare a clusterelor care pot fi aplicate în diferite contexte și situații și care utilizează diferite mecanisme de integrare a IMM în componența lor, Tabelul 1.

Tabelul 1. Modele de formare a clusterelor

Tip model	Caracteristici
Modelul proximității geografice	Se bazează pe principiul conform căruia proximitatea locației fizice a întreprinderilor facilitează cooperarea și schimbul de resurse. În astfel de cluster, întreprinderile din aceeași industrie sunt concentrate într-o anumită zonă geografică, ceea ce le permite să partajeze infrastructura, să ofere acces rapid la furnizori și clienți și să faciliteze schimbul de experiență și cunoștințe.
Modelul specializării tehnologice	Dezvoltarea de cluster se concentrează în jurul unor tehnologii, inovații sau cunoștințe specifice. În astfel de cluster, întreprinderile sunt concentrate într-un anumit domeniu sau sector, unde interacțiunea și schimbul de cunoștințe tehnice stimulează inovarea și sporește competitivitatea.
Modelul lanțului de aprovizionare	Grupurile se formează de-a lungul lanțului de aprovizionare al unei anumite industrii sau al unui anumit produs. Fiecare actor din lanțul de aprovizionare se concentrează pe specializarea sa, iar interacțiunea și colaborarea acestora asigură eficiența și flexibilitatea în producția și livrarea de bunuri sau servicii.
Modelul de sprijin instituțional	Implică intervenția activă a statului și a altor instituții pentru a crea și sprijini cluster. Statul și instituțiile pot oferi sprijin financiar, pot elabora politici și programe, pot facilita cooperarea între întreprinderi și pot furniza infrastructura necesară dezvoltării clusterelor.
Modelul educației și al rețelei academice	clusterelor se formează în jurul universităților, al centrelor de cercetare și al instituțiilor de învățământ. Concentrarea întreprinderilor în apropierea unui centru academic oferă acces la cunoaștere, cercetare și inovare, favorizând dezvoltarea industriilor de înaltă tehnologie și bazate pe cunoaștere.

Sursa: Elaborat de autor în baza [5, p.33, 3, p.20]

Este important de analizat fiecare model de formare a clusterelor deoarece oferă un cadru și metode de organizare și dezvoltare a clusterelor în diferite sectoare și regiuni. Totodată, în practicile internaționale, formarea instituțiilor de dezvoltare a clusterelor se realizează atât în mod centralizat, cât și descentralizat. De exemplu, în Japonia, funcțiile aferente sunt partajate între nivelurile de guvernare, în timp ce în SUA și Germania stimularea clusterelor este concentrată la nivel subfederal (state și landuri federale) [12, p.8].

Formarea unei structuri organizatorice care să permită crearea unor cluster regionale eficiente și stimularea cooperării cu clusterelor din alte țări, în practica internațională se realizează, de asemenea, în diverse moduri (centralizat și descentralizat). De exemplu, abordarea japoneză combină ambele modalități, prin programe de promovare a clusterelor regionale în care sunt implicate atât ministerele, cât și autoritățile regionale. În Statele Unite și Germania, administrațiile publice regionale (guvernul de stat, federal și provincial) inițiază și sprijină clusterelor regionale. În altele țări, precum SUA și Germania, administrația publică regională (guvernul federal și la nivel de stat/land) lansează inițiative de dezvoltare a economiei regiunii, iar constituirea și funcționarea clusterelor este o acțiune descentralizată, locală. Caracteristicile modelului modern de organizare a clusterelor la nivel internațional sunt prezentate în figura 1.

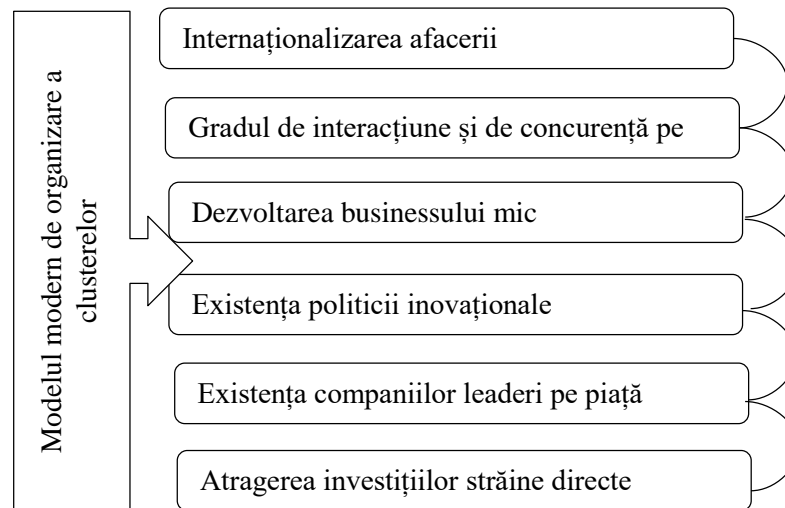

Figura 1. Caracteristicile modelului modern de organizare a clusterelor la nivel internațional

Sursa: Adaptat de autor în baza [12, p.6, 8]

În baza analizei mai multor surse de informații [12, p.1-8, 9 p. 43,7 p.29, 5 p 54], se pot distinge trei modele de dezvoltare a clusterelor cu mecanisme aferente de integrare a IMM în componența acestora, și anume *modelul nord-american*, *modelul asiatic* și *modelul european*. Această tipologie regională a sistemelor de clustere este determinată de mai mulți factori:

- dezvoltare locală izolată pentru o perioadă lungă de timp,
- caracteristici specifice stabilite ale tradițiilor de dezvoltare economică bazate pe abordarea de tip cluster,
- diferențe în disponibilitatea resurselor naturale,
- structură sectorială reprezentativă a industriei,
- capacități diferite ale piețelor naționale (regionale),
- rolul factorului politic în funcționarea administrației de stat.

Modelul nord-american este caracterizat de un nivel ridicat de concurență, care reprezintă un factor de dezvoltare important. Concurența între companiile din cadrul clusterului stimulează inovațiile menite să crească eficiența proceselor de producție, a sistemelor de management și a vânzărilor. Modelul nord-american pune accentul pe concentrarea geografică a IMM dintr-un anumit sector sau domeniu într-o zonă geografică specifică. Aceasta facilitează interacțiunea și colaborarea între companii, furnizori, instituții de învățământ și alte părți interesate. Modelul promovează strânse legături între universități și industrie, pentru a stimula transferul de cunoștințe, inovarea și dezvoltarea tehnologică. Universitățile și instituțiile de cercetare sunt implicate în colaborări și parteneriate cu companiile din clustere pentru a răspunde nevoilor pieței și a dezvolta soluții inovatoare.

Modelul nord-american acordă o importanță deosebită antreprenorialului și investițiilor private în dezvoltarea clusterelor. Sectorul privat, inclusiv întreprinderile mici și mijlocii, joacă un rol activ în inovare, crearea de locuri de muncă și stimularea creșterii economice în cadrul clusterelor. De asemenea, modelul se bazează pe dezvoltarea unei infrastructuri de suport puternice, inclusiv parcuri industriale, centre de inovație, incubatoare de afaceri și alte facilități care oferă resurse și servicii pentru întreprinderi. Acestea includ acces la finanțare, formare și dezvoltare profesională, consultanță și suport logistic.

Colaborarea între sectorul public și privat este esențială în modelul nord-american. Guvernele locale, statele și organizațiile de dezvoltare economică lucrează împreună cu întreprinderile și alte părți interesate pentru a crea un mediu favorabil dezvoltării clusterelor. Aceasta implică furnizarea de stimulente fiscale, facilități de reglementare și politici de sprijin adaptate nevoilor clusterelor.

Colaborarea între companii, universități, instituții de cercetare și alte părți interesate facilitează transferul tehnologic, dezvoltarea de produse și servicii inovatoare și stimulează competitivitatea globală.

O particularitate a modelului nord-american o reprezintă faptul că Guvernul federal din SUA nu elaborează și nu implementează un program sau strategie integrală de politică de cluster la nivelul întregii țări. În acest sens, există forme individuale de sprijin indirect pentru clusterelor regionale și participanții acestora. În abordarea acestei probleme, accentul este pus de entitățile federale (statele), unde de obicei se înființează instituții specializate pentru dezvoltarea de clustere, care reunesc reprezentanți ai administrației locale, universități, grupuri industriale și institute de cercetare.

În *modelul asiatic de dezvoltare a clusterelor*, corporațiile joacă un rol crucial în stimularea creșterii economice și dezvoltării clusterelor. Modelul asiatic se concentrează pe dezvoltarea clusterelor în sectoare cheie, considerate prioritare pentru creșterea economică și competitivitatea globală. Aceste sectoare pot include tehnologia informației, electronică, automobile, producția de componente și multe altele.

Corporațiile asiatice, în special cele din sectoarele cheie, sunt adesea lideri în inovare și dezvoltarea tehnologică. Ele investesc masiv în cercetare și dezvoltare, dezvoltă tehnologii avansate și aduc produse inovatoare pe piață. Prin intermediul activităților lor de inovare, corporațiile din cluster ajută la stimularea creșterii și la crearea unui mediu propice inovației în întreaga regiune. Corporațiile asiatice colaborează strâns cu universitățile și institutele de cercetare din cadrul clusterelor. Această colaborare facilitează transferul de cunoștințe și tehnologii între mediul academic și industrie. Corporațiile beneficiază de cercetări și inovații generate de universități, în timp ce universitățile și institutele de cercetare pot accesa finanțare și resurse din partea corporațiilor pentru a-și dezvolta proiectele și a-și valorifica rezultatele.

Abordarea europeană a dezvoltării clusterelor de IMM-uri se caracterizează prin un rol semnificativ al statului, datorită piețelor naționale limitate, a insuficienței resurselor naturale, a gradului de specializare în funcție de sectorul industriilor existente. Experiența europeană în integrarea întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri) în clustere a furnizat diverse mecanisme și practici eficiente. Așa dar, în UE, se promovează colaborarea între IMM-uri și alte entități din cadrul clusterelor, cum ar fi universități, centre de cercetare și instituții publice. Aceasta facilitează schimbul de cunoștințe, resurse și experiență, stimulând inovarea și creșterea economică. Pentru a sprijini integrarea IMM-urilor în clustere, Uniunea Europeană și guvernele naționale au dezvoltat diverse instrumente de finanțare, cum ar fi fondurile structurale și de investiții europene, programe de granturi și împrumuturi preferențiale. Acestea asigură accesul la finanțare și resurse necesare pentru dezvoltarea activității în cadrul clusterului. Deasemenea, în UE, s-au dezvoltat centre de excelență și hub-uri tehnologice specializate în domenii specifice, care atrag IMM-uri, instituții de cercetare și alte entități relevante. Acestea facilitează transferul tehnologic, sprijină dezvoltarea competențelor și promovează inovarea în cadrul clusterului.

Guvernele și organizațiile regionale oferă sprijin IMM-urilor din clustere pentru a-și extinde activitatea pe piețele internaționale, care constă în oferirea de asistență pentru identificarea oportunităților de export, participarea la târguri și misiuni comerciale, consultanță privind reglementările internaționale și dezvoltarea strategiilor de internaționalizare.

Totodată, Uniunea Europeană a lansat programul de clusterizare inteligentă pentru a sprijini dezvoltarea clusterelor cu potențial de creștere în diverse regiuni. Acest program oferă suport în identificarea oportunităților, dezvoltarea strategiilor de dezvoltare și facilitarea cooperării între diverse părți interesate. De asemenea în UE, se promovează sinergiile între diferite sectoare și regiuni pentru a stimula inovarea și creșterea economică. Clusterelor care adună întreprinderi din mai multe domenii sau regiuni pot spori potențialul de colaborare și schimb de experiență, conducând la dezvoltare și competitivitate sporită [10].

Uniunea Europeană sprijină și consolidează dezvoltarea clusterelor, prin acordarea de asistență financiară pentru achiziția de utilaje și echipamente, precum și asistența tehnică pentru sporirea capacităților a mai multor clustere din regiunile Cahul și Ungheni din republica Moldova.

Programul Uniunii Europene de dezvoltare a clusterelor se implementează în Republica Moldova începând cu anul 2018 și are drept scop sprijinirea și promovarea dezvoltării economice și a inovării în țară. Programul Eu4Moldova, care face parte din acest efort de dezvoltare a clusterelor, a fost lansat în acel an și a continuat să ofere sprijin și asistență IMM-urilor și clusterelor din Republica Moldova în ultimii ani [4].

În cadrul cercetării, am determinat că Programul Eu4Moldova promovează integrarea întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri) într-un singur lanț valoric prin utilizarea unor mecanisme și principii specifice precum:

1. Colaborare și parteneriate: Programul Eu4Moldova facilitează colaborarea și formarea de parteneriate între IMM-uri din diferite sectoare și domenii. Prin intermediul acestor parteneriate, IMM-urile pot combina resursele, cunoștințele și experiența pentru a-și consolida poziția în lanțul valoric și pentru a accesa oportunități de piață mai mari.

2. Acces la finanțare și servicii de consultanță: Programul Eu4Moldova oferă IMM-urilor acces la finanțare și servicii de consultanță pentru a le sprijini în dezvoltarea și integrarea în lanțul valoric al clusterului. Acest sprijin poate include facilitarea accesului la credite, granturi și alte instrumente financiare, precum și furnizarea de servicii de consultanță în domeniul dezvoltării afacerilor și a managementului.

3. Dezvoltarea capacităților și transferul de cunoștințe: Programul Eu4Moldova se concentrează pe dezvoltarea capacităților IMM-urilor prin intermediul programelor de formare și instruire. Acest lucru ajută la consolidarea competențelor antreprenoriale, îmbunătățirea calității produselor și serviciilor, precum și la transferul de cunoștințe și bune practici între IMM-uri.

4. Acces la infrastructură și facilități comune: Programul Eu4Moldova sprijină crearea de infrastructură și facilități comune în cadrul clusterelor, care pot fi utilizate de către IMM-uri. Acestea includ parcuri industriale, laboratoare și facilități de testare, centre de inovare și alte facilități tehnice și logistice care pot contribui la îmbunătățirea competitivității IMM-urilor și la reducerea costurilor operaționale.

5. Acces la piețe și promovarea exporturilor: Programul Eu4Moldova sprijină IMM-urile în accesul la piețe, promovarea exporturilor și dezvoltarea relațiilor comerciale. Acest sprijin poate include organizarea de târguri și expoziții, misiuni comerciale, facilitarea contactelor cu potențiali clienți și parteneri comerciali, precum și promovarea produselor și serviciilor IMM-urilor pe piețele naționale și internaționale.

Aceste mecanisme de integrare a IMM-urilor într-un singur lanț valoric în cadrul Programului Eu4Moldova au scopul de a sprijini dezvoltarea și competitivitatea acestor întreprinderi, de a le conecta la oportunități mai mari și de a contribui la creșterea economică durabilă în Republica Moldova.

CONCLUZII

Mecanismele de integrare a IMM-urilor în clustere sunt esențiale pentru dezvoltarea acestor întreprinderi și pentru stimularea creșterii economice. Studiul evidențiază importanța integrării IMM-urilor în clustere regionale ca un factor cheie pentru dezvoltarea economică a republicii Moldova și competitivitatea acestora. Integrarea într-un cluster facilitează accesul la resurse, networking, colaborare și inovare, ceea ce poate stimula creșterea și dezvoltarea sustenabilă a IMM-urilor. Beneficiile pe care integrarea în clustere le poate aduce IMM-urilor include și accesul la piețe extinse, resurse comune, finanțare și asistență tehnică, dezvoltarea de relații de afaceri solide, inovare și creșterea competitivității.

Deasemenea, principalele provocări și obstacole în calea integrării IMM-urilor în clustere pot include lipsa conștientizării și a cunoștințelor despre beneficiile clusterizării, resurse financiare limitate, lipsa cooperării între IMM-uri și aspecte legate de infrastructură și reglementare.

Astfel, în baza rezultatelor cercetării, se pot formula recomandări pentru îmbunătățirea politicilor și practicilor de integrare a IMM-urilor în clustere regionale în Republica Moldova. Acestea pot include dezvoltarea unui cadru legal și reglementar favorabil, promovarea conștientizării și educației privind clusterizarea, sprijinirea finanțării și accesului la resurse, facilitarea colaborării și schimbului de cunoștințe între IMM-uri.

RECUNOȘTIȚĂ

Acest articol a fost elaborat în cadrul Programului PNUD Eu4Moldova: regiuni cheie și în cadrul Programului de stat „Configurarea inovatoare a afacerilor în contextul concurenței regionale”, nr. 20.800020807.42.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Boschma R., Martin R. (2010). *The Handbook of Evolutionary Economic Geography*. UK: Edward Elgar Publishing. 135 p.
2. European Commission (2016), *Smart guide to cluster policy*. [Online]. <https://data.europa.eu/doi/10.2873/729624>
3. Eriksson S. (2013) *Clusters and Economic Growth in Asia*. UK: Edward Elgar Publishing. 208 p.
4. Eu4Moldova: regiuni cheie (2023). *Clusterelor, un model de competitivitate regională, susținut de Uniunea Europeană*. [Online]. <https://www.undp.org/ro/moldova/projects/eu4moldova-regiuni-cheie>
5. Jerome V. (2018). *Economics of Clusters: A Brief History of Cluster Theories and Policy*. US: Palgrave Pivot. 129 p.
6. Ketels Ch., Sölvell Ö., et all. (2013) *The green book 2.0*. Stockholm: Ivory Tower Publishers. 66 p.
7. INCE (2018) Ghidul metodic „Crearea și organizarea clusterelor în Republica Moldova”. [Online]. https://ince.md/uploads/files/1541404892_ghid-clusterelor.pdf
8. Hotărârea Guvernului, proiect (2021). Cu privire la aprobarea Programului de susținere a inițiativelor de clustere. [Online]. https://particip.gov.md/ro/download_attachment/15272
9. Porter, M. E. Location, Competition and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy. În: *Economic Development Quarterly*, 2016, nr. 1, p. 15–34. ISSN 0891-2424
10. Regulamentul al Comisiei Europene (2001). Aplicarea articolelor 87 și 88 din Tratatul CE la ajutoare de stat pentru întreprinderile mici și mijlocii, NR. 70/2001. [Online]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001R0070>
11. Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2022 – 2028. (2022). [Online]. <http://www.adrcentru.md/pageview.php?l=ro&id=4022&idc=541>
12. Tornea I. (2016) Politici pentru dezvoltarea clusterelor în Republica Moldova. Chișinău: IDIS Viitorul. 23 p.